

4.2. ЗАСТОСУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В СУДОЧИНСТВІ

Сфера судочинства є одним з ключових елементів правової системи будь-якої держави, яка має реалізовувати правові норми та відповідати стандартам справедливості. Провідна роль в цій царині належить судам - органам, які наділені виключним повноваженням здійснювати правосуддя в Україні, тобто відновлювати справедливість в законний спосіб через обґрунтовані рішення. Однією зі складових ефективного судочинства є забезпечення доступу громадян до правосуддя. Це здійснюється шляхом гарантування права особи на судовий захист, а також забезпеченням рівності громадян перед законом та судом. Серед практичних інструментів реалізації права на правосуддя - надання широкого доступу до інформації про особливості функціонування судової системи (зокрема, через вебсайти, що містять судові рішення, роз'яснення, пропонують можливість подати скаргу тощо), створення мережі консультативних центрів та служб з надання правової допомоги тощо. Крім того, суди забезпечують рівність прав учасників судового процесу за мовною ознакою. Використовуючи державну мову в процесі судочинства, вони гарантують учасникам право на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють. У цій частині звіту ми розглянемо норми чинного законодавства, які стосуються застосування державної мови учасниками судового процесу, результати поточної роботи Секретаріату у цій сфері (аналіз звернень громадян, інформації про заходи державного контролю та розгляд справ щодо адміністративні правопорушення), а також дослідимо практику використання української мови у судочинстві України, зокрема особливості реалізації мовних прав громадян у судовому процесі.

Законодавче регулювання застосування державної мови в судочинстві

У сфері судочинства застосування державної мови визначається Законом України "Про забезпечення функціонування української мови як державної", а також низкою спеціалізованих для цієї сфери нормативно-правових актів. Серед них - Закон України "Про судоустрій і статус суддів", Цивільний процесуальний кодекс України (ЦПК України), Господарський процесуальний кодекс України (ГПК України), Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК України), Кодекс адміністративного судочинства України (КАС України) та Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП).

Відповідно до статті 14 Закону судочинство в Україні провадиться, а діловодство здійснюється державною мовою. У судовому процесі може застосовуватися інша мова, ніж державна, у порядку, визначеному процесуальними кодексами України та Законом України "Про судоустрій і статус суддів". Суди ухвалюють рішення та оприлюднюють їх державною мовою у порядку, встановленому законом. Текст судового рішення складається з урахуванням стандартів державної мови.

Згідно зі статтею 12 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" судочинство і діловодство в судах України проводяться державною мовою. Суди забезпечують рівність прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою. Суди використовують державну мову в процесі судочинства та гарантують право громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють.

Стаття 9 ЦПК України визначає, що цивільне судочинство в судах провадиться державною мовою. Суди забезпечують рівність прав учасників судового процесу за мовною ознакою. Суди використовують державну мову в процесі судочинства та гарантують право учасникам судового процесу на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють. Учасники судового процесу, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, мають право робити заяви, надавати пояснення, виступати в суді і заявляти клопотання рідною мовою або мовою, якою вони володіють, користуючись при цьому послугами перекладача, в порядку, встановленому ЦПК України.

Аналогічні норми містяться у статті 10 ГПК України та статті 15 КАС України.

Статтею 29 КПК України передбачено, що кримінальне провадження здійснюється державною мовою. Сторона обвинувачення, слідчий суддя та суд складають процесуальні документи державною мовою. Особі повідомляється про підозру у вчиненні кримінального правопорушення державною мовою або будь-якою іншою мовою, якою вона достатньо володіє для розуміння суті підозри у вчиненні кримінального правопорушення. Слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи

недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому КПК України. Судові рішення, якими суд закінчує судовий розгляд по суті, надаються сторонам кримінального провадження або особі, стосовно якої вирішено питання щодо застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, а також представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у перекладі на їхню рідну або іншу мову, якою вони володіють. Переклад інших процесуальних документів кримінального провадження, надання копій яких передбачено КПК України, здійснюється лише за клопотанням зазначених осіб.

Переклад судових рішень та інших процесуальних документів кримінального провадження засвідчується підписом перекладача.

Зважаючи на положення статті 6 Конституції України та норми Закону України "Про судоустрій і статус суддів", відповідно до яких суди належать до органів державної влади, на них, крім вимог статті 14 Закону, поширюються також інші норми, якими встановлюються вимоги до застосування державної мови у роботі органів державної влади, а саме положення статті 12 (мова засідань, заходів, зустрічей та мова робочого спілкування), частини першої, другої, п'ятої - восьмої статті 13 (мова актів індивідуальної дії, діловодства та документообігу), статті 20 (державна мова у сфері трудових відносин), частин третьої, четвертої та сьомої статті 27 (державна мова у сфері користувацьких інтерфейсів комп'ютерних програм), частини першої статті 28 (державна мова у сфері інформації для загального ознайомлення), статті 29 (державна мова у сфері публічних заходів).

Інформація щодо звернень громадян у сфері судочинства

Кількість звернень громадян щодо недотримання вимог Закону в сфері судочинства вже третій рік поспіль тримається приблизно на одному рівні. У 2023 році на адресу Уповноваженого надійшло 10 таких повідомлень. Вони стосувались, зокрема, виконання недержавною мовою матеріалів досудового розслідування (зокрема обвинувального акту), застосування російської мови в судовому процесі представниками суду та особами, які здійснюють адвокатську діяльність, а також неправомірного перебування особи на посаді судді (без наявності державного сертифіката про рівень володіння державною мовою) тощо.

Зазначимо, що в деяких зверненнях заявником не надано достатньої інформації для проведення належних заходів реагування в межах компетенції Уповноваженого. Також були випадки, коли повідомлення містили факти, що не суперечать вимогам Закону. Зокрема, це стосувалось звернення щодо виконання частини матеріалів судової справи (доданих доказів) недержавною мовою. Як зазначено у зверненні, на розгляді в суді знаходилася справа щодо стягнення заборгованості згідно з договором, який разом з додатковою угодою до нього виконані недержавною мовою і додані до позовної заяви. Одна зі сторін звернулася до суду із клопотанням щодо перекладу на державну мову договору та додаткової угоди, на що отримано відмову з боку судді. У зв'язку із цим до Уповноваженого була скерована скарга щодо застосування недержавної мови в судовому процесі всупереч вимогам Закону та з проханням вжити відповідних заходів у межах повноважень.

За результатами розгляду звернення на адресу заявника були скеровані такі роз'яснення. Відповідно до статті 73 Господарського процесуального кодексу України (далі - ГПК України) доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків.

Згідно зі статтею 77 ГПК України допустимість доказів полягає у тому, що обставини, які відповідно до законодавства повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування. Докази, одержані з порушенням закону, судом не приймаються.

Відповідно до статті 79 ГПК України наявність обставини, на яку сторона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, вважається доведеною, якщо докази, надані на підтвердження такої обставини, є більш вірогідними, ніж докази, надані на її спростування. Питання про вірогідність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи,

суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання.

Тлумачення змісту статті 79 ГПК України свідчить, що нею покладено на суд обов'язок оцінювати докази, обставини справи з огляду на їх вірогідність, яка дозволяє дійти висновку, що факти, які розглядаються скоріше були (мали місце), аніж не були.

Одночасно статтею 86 ГПК України передбачено, що суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також вірогідність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності. Суд надає оцінку як зібраним у справі доказам в цілому, так і кожному доказу (групі однотипних доказів), який міститься у справі, мотивує відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів).

Враховуючи те, що договір та додаткова угода до нього, які укладені недержавною мовою, підписані обома сторонами, то судом здійснювалося з'ясування фактичних обставин справи із застосуванням критеріїв оцінки доказів, передбачених статтею 86 ГПК України. Отже, долучення до позовної заяви доказів недержавною мовою не суперечить нормам статті 14 Закону.

Така позиція також підтримана рішенням Октябрського районного суду м. Полтави від 08 лютого 2024 року у справі № 554/5386/23, яким було переглянуто попередню ухвалу цього суду. Судом було винесено рішення від 29 січня 2024 року, відповідно до якого позовна заява підлягає залишенню без руху до усунення в ній недоліків. А саме: позивач (банківська установа) мав подати до суду переклад державною (українською) мовою додатків, викладених іноземною мовою (російською), які долучались до позовної заяви в якості доказів, що, на думку суду, унеможливило дослідження їх змісту у судовому засіданні.

На виконання вимог ухвали Октябрського районного суду м. Полтави від 29 січня 2024 року позивачем (банківською установою) 07 лютого 2023 року через систему "Електронний суд" подано заяву про усунення недоліків, в якій представник банку зазначив, що на момент укладення кредитного договору банк не належав ні до органів державної влади, ні до органів місцевого самоврядування, тому не мав жодних заборон щодо укладення договору російською мовою. Договір, підписаний банком та клієнтом, відповідає вимогам чинного законодавства. Будь-яких заперечень щодо оформлення договору зі сторони клієнта не було, вимоги щодо підписання договору українською мовою теж не було. Крім того, нині не існує жодного законодавчого акту, який би зобов'язував учасників справи подавати до суду, зокрема, кредитний договір, який було укладено сторонами російською мовою, перекладеним українською мовою.

Суд, дослідивши матеріали справи та клопотання представника позивача, врахував наведені аргументи та прийняв заяву, подану представником позивача 07.02.2024 року як таку, що подана на виконання вимог ухвали про усунення недоліків позовної заяви, та з метою недопущення порушення норм процесуального права та надмірного формалізму, недопущення позбавлення позивача права на доступ до правосуддя, призначив справу до судового розгляду.

Також не зафіксовано порушень за результатами розгляду звернення щодо перебування судді на посаді без наявності державного сертифіката про рівень володіння державною мовою. З цього приводу в межах компетенції Уповноваженим було повідомлено таке.

Згідно з частиною четвертою статті 10 Закону документ, що засвідчує рівень володіння державною мовою, подається особою до обрання чи призначення на посади, визначені частиною першою статті 9 Закону. Зокрема, це стосується суддів, які обрані чи призначені відповідно до Конституції України та здійснюють правосуддя на професійній основі. Особа, щодо якої надійшла інформація стосовно неправомірного перебування на посаді судді без сертифікату, була призначена на підставі Указу Президента України, виданого до набрання чинності Законом України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" (16.07.2019), зокрема його статті 9 (16.07.2021). Відповідно до статті 58 Конституції України, закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Конституційний Суд України у рішеннях від 13 травня 1997 року № 1-зп, від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, від 5 квітня 2001 року № 3-рп/2001, від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012 визначив, зокрема, що закони та інші нормативно-правові акти поширюють свою дію тільки на

ті відносини, які виникли після набуття законами чи іншими нормативно-правовими актами чинності; дію нормативно-правового акту в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється із втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце; дія закону та іншого нормативно-правового акту не може поширюватися на правовідносини, які виникли і закінчилися до набрання чинності цим законом або іншим нормативно-правовим актом.

Отже, в цьому випадку обіймання посади судді без наявності державного сертифіката про рівень володіння державною мовою не суперечить вимогам законодавства України.

Разом з тим зауважимо, що попри відсутність сертифіката про рівень володіння державною мовою, суддя зобов'язаний володіти державною мовою та використовувати її під час виконання службових обов'язків згідно з вимогами мовного законодавства.

Заходи державного контролю за застосуванням державної мови в сфері судочинства

Загалом у 2023 році Уповноваженим здійснювалось 5 заходів державного контролю за застосуванням державної мови у цій сфері, чотири з яких закінчились у звітному році. У жодному з них порушення вимог Закону не встановлено. Державні контролю розпочиналися у зв'язку із наявністю ознак порушення вимог статті 12 Закону (застосування недержавної під час виконання своїх обов'язків) та статті 14 Закону (застосування недержавної мови у судочинстві) в діяльності Солом'янського районного суду міста Києва (заходи державного контролю були розпочаті у наприкінці 2022 року, стаття 12), Господарського суду Хмельницької області (стаття 14), Індустріального районного суду м. Дніпропетровська (стаття 12), Київського апеляційного суду (стаття 14), Київського окружного адміністративного суду (заходи державного контролю закінчились на початку 2024 року, стаття 12).

Додатково розглянемо справу Київського окружного адміністративного суду, заходи державного контролю щодо якого закінчились на початку 2024 року. На адресу Уповноваженого надійшла скарга Міністерства юстиції України на дії судді Київського окружного адміністративного суду, яка застосовувала недержавну мову під час судового засідання при спілкуванні зі стороною по справі, яка не володіє українською мовою і зауважила про необхідність залучення перекладача. Суддею було запропоновано вирішити це питання без участі перекладача шляхом ведення нею судового процесу російською мовою у частині спілкування зі стороною, яка не володіє українською мовою.

Під час здійснення державного контролю за застосуванням державної мови встановлено, що використання суддею під час судового засідання недержавної мови за згодою всіх учасників, в тому числі представника Міністерства юстиції, мало на меті забезпечення прав та свобод особи - учасника справи. Відповідно до інформації, яка міститься у поясненнях, наданих Київським окружним адміністративним судом, суд не міг безпосередньо у судовому засіданні усунути в інший спосіб небезпеку порушення права учасника справи, оскільки для оперативного залучення перекладача до участі в справі суд не володів відповідними бюджетними коштами. Разом з тим відкладення розгляду справи (за умови, коли всі учасники справи погодились на спілкування недержавною мовою судді із учасником, який не володів українською мовою) може бути істотним порушенням прав і свобод людини.

За результатами здійснення заходів державного контролю за застосуванням державної мови Київським окружним адміністративним судом представником Уповноваженого складено Акт про результати здійснення контролю за застосуванням державної мови, в якому встановлено, що суддя діяла з дотриманням вимог частини другої статті 14 Закону, відповідно до якої у судовому процесі може застосовуватися інша мова, ніж державна, у порядку, визначеному процесуальними кодексами України та Законом України "Про судоустрій і статус суддів".

Інформація щодо розгляду справ про адміністративне правопорушення

Керуючись статтями 24, 33-35, 38, 244-24, 276-279, 280, 283-284 та пунктом 1 частини першої статті 284 Кодексу України про адміністративні правопорушення, у 2023 році Уповноваженим за результатами розгляду адміністративних протоколів у сфері судочинства було винесено 4 постанови у справах про адміністративне правопорушення.

У трьох випадках порушення вимог Закону встановлено, проте через завершення визначених КУПАП строків накладення адміністративного стягнення на підставі пункту сьомого

статті 247 Кодексу України про адміністративні правопорушення справу про адміністративне правопорушення було закрито. В одному ж випадку до винного у вчиненні адміністративного правопорушення було застосовано адміністративне стягнення у вигляді попередження.

Порушення вимог статті 12 Закону (застосування недержавної мови під час виконання службових обов'язків) встановлено у діяльності представників:

судового корпусу Індустріального районного суду м. Дніпропетровська;
апарату Приморського районного суду м. Одеси (двох працівників).

Зупинімося на справі про адміністративне правопорушення, вчинене адвокатом, який застосовував недержавну мову (російську) під час судового засідання з розгляду цивільної справи. На адресу Уповноваженого надійшло звернення судді міськрайонного суду Дніпропетровської області, в якому зазначалось, що під час судового засідання з розгляду цивільної справи адвокат, здійснюючи професійну діяльність, а саме представляючи інтереси свого довірителя, застосовував недержавну мову. Доданий до звернення аудіозапис судового засідання засвідчує неодноразове зауваження головуючого судді щодо застосування недержавної мови адвокатом та нагадування про вимоги Закону, згідно з якими він зобов'язаний використовувати державну мову під час представлення інтересів свого довірителя у судовому засіданні. Законні вимоги судді адвокатом були проігноровано. У зв'язку з цим адвокату було запропоновано скористатися послугами перекладача, оскільки головуючий суддя не володів іноземною мовою, яку застосовує адвокат під час виступу у судовому засіданні. Останній відмовився скористатися послугами перекладача, спираючись на частину третю статті 10 Конституції України, якою передбачено, що в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

В межах розгляду справи Уповноваженим були відібрані пояснення у адвоката, який виправдовує свої дії, спираючись на положення пункту 11 частини першої статті 9 та статті 14 Закону; частини другої статті 10, частину першу статті 19, 24 Конституції України; частини другої статті 9 Цивільного процесуального кодексу України; статті 12 Закону України "Про судоустрій та статус суддів"; статті 5, 23 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність". Зауважимо, що адвокат у поясненнях наголошував на тому, що використовував недержавну мову відповідно до вимог чинного законодавства, а дії судді він розглядає як втручання в діяльність захисника чи представника особи згідно зі статтею 397 Кримінального кодексу України. У зв'язку з цим підстави до притягнення його до адміністративної відповідальності відсутні.

На противагу аргументам, які були наведені адвокатом, зазначимо таке.

Згідно зі статтею 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

Відповідно до статті 9 ЦПК України та частини першої статті 12 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" цивільне судочинство і діловодство в судах України провадиться державною мовою.

При офіційному тлумаченні положень статті 10 Конституції України, Конституційний Суд України у рішенні від 14 грудня 1999 року у справі №10- рп/99 зазначив, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації того), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (частина п'ята ст. 10 Конституції України).

Відповідно до положень частин першої, другої, четвертої, сьомої та восьмої статті першої Закону єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова. Статус української мови як єдиної державної мови в Україні визначається виключно Конституцією України. Статус української мови як єдиної державної мови передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначені цим Законом. Українська мова як єдина державна мова виконує функції мови міжетнічного спілкування, є гарантією захисту прав людини для кожного українського громадянина незалежно від його етнічного походження, а також є фактором єдності і національної безпеки України.

Частиною першою статті 14 Закону визначено, що у судах України судочинство

провадиться, а діловодство здійснюється державною мовою.

Рішенням Конституційного Суду України від 22 квітня 2008 року №8- рп/2008 у справі №1-18/2008 встановлено, що відповідно до статті 124 Конституції України Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції здійснюють правосуддя, яке стосується конституційного, адміністративного, господарського, кримінального та цивільного судочинства. Ці види судочинства є процесуальними формами правосуддя та охоплюють порядок звернення до суду, процедуру розгляду судом справи та ухвалення судового рішення. Суди реалізують державну мову в процесі судочинства та гарантують право громадян щодо використання ними у судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють, відповідно до Конституції і законів України. Таким чином, Основним Законом України закладено конституційні основи для використання української мови як мови судочинства та одночасно гарантовано рівність прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою.

Гарантування у судочинстві використання мов національних меншин України цілком узгоджується з Європейською хартією регіональних мов або мов меншин, ратифікованою Законом України від 15 травня 2003 року №802- IV.

Разом з тим забезпечення рівності прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою, гарантування права громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють, не означають абсолютного права сторони (учасника справи) подавати відповідні процесуальні документи мовою, якою вона володіє, якому кореспондує безумовний обов'язок суду приймати такі документи до розгляду. Законом України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин" передбачено, що при застосуванні положень Хартії заходи, спрямовані на утвердження української мови як державної, її розвиток і функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України, не вважаються такими, що перешкоджають чи створюють загрозу збереженню або розвитку мов, на які відповідно до статті 2 Закону поширюються положення Хартії.

Отже, учасники судового процесу, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, мають право робити заяви, надавати пояснення, виступати в суді і заявляти клопотання рідною мовою або мовою, якою вони володіють, користуючись при цьому послугами перекладача, в порядку, встановленому процесуальним законом.

Разом з тим відповідно до частини першої статті 6 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Законом України "Про забезпечення функціонування української мови як державної", має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Положенням пункту 11 частини першої статті 9 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" передбачено, що адвокати зобов'язані володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків.

Згідно з пункту першого частини першої статті 21 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" під час здійснення адвокатської діяльності адвокат зобов'язаний дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики.

Відповідно до статті 7 Правил адвокатської етики, затверджених 09 червня 2017 року Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року, у своїй професійній діяльності адвокат (адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язаний використовувати всі свої знання та професійну майстерність для належного захисту й представництва прав та законних інтересів клієнта, дотримуючись чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності.

Таким чином, позиція адвоката, що він, як адвокат-учасник процесу, використовував недержавну мову згідно із законом, є його власним тлумаченням законодавства, і таке твердження спростовується наведеними положеннями законодавства та підзаконних актів. Адвокат, послуговуючись російською мовою під час судового засідання, здійснював свою професійну діяльність з порушеннями вимог пункту 11 частини першої статті 9 Закону, частини першої статті 6, пункту 1 частини 1 статті 21 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність", статті 7 Правил адвокатської етики.

Враховуючи наведене, використання адвокатом недержавної (російської) мови у судовому засіданні під час виконання професійних обов'язків свідчило про наявність в його

діях складу адміністративного правопорушення, що підтверджено належними та допустимими доказами. Це стало підставою для винесення Уповноваженим постанови про притягнення адвоката до адміністративної відповідальності у вигляді попередження. У зв'язку з цим адвокат подав адміністративний позов до Уповноваженого із захисту державної мови Тараса Кременя про визнання протиправною та скасування постанови про накладення адміністративного стягнення по справі про адміністративне правопорушення, а також закриття провадження у справі.

За результатами розгляду справи Амур-Нижньодніпровський районний суд м. Дніпропетровська відмовив у задоволенні адміністративного позову.

Врахувавши позицію сторони Уповноваженого, суд вважає, що адміністративний позов адвоката задоволенню не підлягає, а дії Уповноваженого щодо притягнення позивача до адміністративної відповідальності є правомірними згідно з наявними повноваженнями. На рішення суду позивачем було подано апеляційну скаргу. Третій апеляційний суд відмовив у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою адвоката на рішення Амур-Нижньодніпровський районний суд м. Дніпропетровська від 28.11.2023 у справі 199/5123/23.

Щодо приведення назв судів у відповідність до вимог чинного законодавства

Питання перейменування судів безпосередньо не стосується судочинства, проте пов'язане із забезпеченням належного функціонування української мови як державної. Протягом року на адресу Уповноваженого надходили звернення стосовно судів, назви яких пов'язані з державою-агресором, комуністичним тоталітарним режимом, імперськими та радянськими ідеологемами. Такі найменування є неприпустимими в умовах повномасштабної війни, яку Україна веде за свою незалежність, суверенітет, територіальну цілісність проти держави-агресора.

Законом України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки" використання в назвах підприємств, установ, організацій імен або псевдонімів осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік, працювали в радянських органах державної безпеки, а також назви СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік та похідні від них, назви, пов'язані з діяльністю комуністичної партії (включаючи партійні з'їзди), річницями Жовтневого перевороту 25 жовтня (7 листопада) 1917 року, встановленням радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті (крім назв, пов'язаних з опором та вигнанням нацистських окупантів з України або з розвитком української науки та культури) визнано пропагандою комуністичного тоталітарного режиму. Відтак такі назви не можуть використовуватись та мали бути змінені.

Частина шоста статті 3 Закону України "Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій" містить аналогічну заборону присвоювати юридичним особам та об'єктам права власності імена або псевдоніми зазначених осіб. Разом з тим на території України функціонує щонайменше 85 судів, назви яких не відповідають вимогам Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки". За даними Голови Вищої ради правосуддя Дмитра Лук'янова цей перелік можна розширити до 107 недекомунізованих найменувань. Крім того, частина цих назв містить в собі не лише символіку комуністичного тоталітарного режиму, а й російської імперської політики та порушують вимоги частини другої статті 39 Закону, відповідно до якої офіційні назви органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій державної і комунальної форм власності виконуються державною мовою. Зокрема, йдеться про Первомайський міськрайонний суд Миколаївської області, Первомайський міськрайонний суд

Октябрський районний суд м. Полтава; Комсомольський міський суд Полтавської області; Ленінський районний суд м. Полтава; Червоноармійський районний суд Житомирської області; Бабушкінський районний суд (м. Дніпро); Дзержинський районний суд (м. Кривий Ріг); Жовтневий районний суд (м. Дніпро); Жовтневий районний суд (м. Кривий Ріг); Кіровський

районний суд (м. Дніпро); Красногвардійський районний суд (м. Дніпро); Ленінський районний суд (м. Дніпро); Орджонікідзевський міський суд Дніпропетровської області; Павлоградський міськрайонний суд Дніпропетровської області; Самарський районний суд (м. Дніпро); Жовтневий районний суд (м. Запоріжжя); Комунарський районний суд (м. Запоріжжя); Куйбишевський районний суд Запорізької області; Ленінський районний суд (м. Запоріжжя); Орджонікідзевський районний суд (м. Запоріжжя); Жовтневий районний суд Миколаївської області; Ленінський районний суд (м. Миколаїв); Первомайський міськрайонний суд Миколаївської області; Іллічівський міський суд Одеської області; Котовський міськрайонний суд Одеської області; Комінтернівський районний суд Одеської області; Красноокнянський районний суд Одеської області; Суворовський районний суд (м. Одеса); Фрунзівський районний суд Одеської області; Дзержинський районний суд (м. Харків); Жовтневий районний суд (м. Харків); Комінтернівський районний суд (м. Харків); Красноградський районний суд Харківської області; Краснокутський районний суд Харківської області; Ленінський районний суд (м. Харків); Московський районний суд (м. Харків); Орджонікідзевський районний суд (м. Харків); Первомайський міськрайонний суд Харківської області; Фрунзенський районний суд (м. Харків); Червонозаводський районний суд (м. Харків); Цюрупинський районний суд Херсонської області; Ватутінський міський суд Черкаської області; Катеринопільський районний суд Черкаської області; Першотравневий районний суд (м. Чернівці); Кіровський районний суд (м. Кіровоград); Ленінський районний суд (м. Кіровоград); Ульяновський районний суд Кіровоградської області; Артемівський міськрайонний суд Донецької області; Будьонновський районний суд (м. Донецьк); Ворошиловський районний суд (м. Донецьк); Дзержинський міський суд Донецької області; Димитровський міський суд Донецької області; Жданівський міський суд Донецької області; Жовтневий районний суд (м. Маріуполь); Іллічівський районний (м. Маріуполь); Калінінський районний суд (м. Горловка); Калінінський районний суд (м. Донецьк); Кіровський міський суд (м. Донецьк); Кіровський районний суд (м. Донецьк); Кіровський районний суд (м. Макіївка); Красноармійський міськрайонний суд; Краснолиманський міський суд Донецької області; Ленінський районний суд (м. Донецьк); Орджонікідзевський районний суд (м. Маріуполь); Петровський районний суд (м. Донецьк); Пролетарський районний суд (м. Донецьк); Советський районний суд (м. Макіївка); Червоногвардійський районний суд (м. Макіївка); Ульяновський районний суд Кіровоградської області; Артемівський районний суд (м. Луганськ); Жовтневий районний суд (м. Луганськ); Кіровський міський суд Луганської області; Краснодонський міськрайонний суд Луганської області; Краснолуцький міський суд Луганської області; Ленінський районний суд (м. Луганськ); Первомайський міський суд Луганської області; Свердловський міський суд Луганської області; Ленінський районний суд (АР Крим); Красногвардійський районний суд (АР Крим); Красноперекопський міськрайонний суд (АР Крим); Ленінський районний суд (АР Крим); Первомайський районний суд (АР Крим); Советський районний суд (АР Крим); Гагарінський районний суд (м. Севастополь); Ленінський районний суд (м. Севастополь); Нахімовський районний суд (м. Севастополь).

107 місцевих судів й досі мають назви, які не відповідають вимогам законодавства щодо декомунізації - ВРП.

Харківської області, Олександрівський районний суд м. Полтави тощо. З метою подолання наслідків комуністичного минулого, російського імперського панування в Україні, а також дотримання вимог мовного законодавства Уповноважений звернувся до Президента України та Голови Верховної Ради України щодо вжиття всіх можливих законодавчих заходів щодо приведення назв судів у відповідність до вимог чинного законодавства як складової процесу забезпечення належного функціонування української мови як державної.

Таким чином, одним з важливих елементів судочинства, що забезпечує рівний доступ громадян до правосуддя, є державна мова. Вона, як основний засіб комунікації у судовому процесі між усіма учасниками, включаючи суддів, адвокатів, сторони, свідків та інших зацікавлених осіб, забезпечує однакове для всіх розуміння висловлених правових позицій, аргументів та доказів, що є важливим як для захисту прав, так і для правильного розгляду справи та прийняття обґрунтованих судових рішень. Крім того, при застосуванні державної мови забезпечується використання стандартизованого набору термінів та понять, які використовуються в судових рішеннях, документах та процедурах. Це дозволяє уникнути непорозуміння та сприяє однозначному розумінню юридичних понять і визначень (категоріально-понятійного апарату) для всіх учасників судового процесу.

Разом з тим норми чинного законодавства гарантують учасникам судового процесу право на використання ними рідної мови або мови, якою вони володіють. Проте, як показує судова практика, іноді учасники судового процесу намагаються зловживати цим правом, чим порушують вимоги Закону. Зокрема, обґрунтування права використання російської мови замість української мови в судовому процесі здійснюється за рахунок маніпулятивного та хибного тлумачення положень статті 10 Конституції України. В більшості таких випадків для недопущення порушень достатньо заперечення однієї зі сторін судового процесу.

Водночас варто зауважити, що ситуацій, коли одному із учасників судового процесу суддя відмовив у веденні процесу виключно державною мовою, у 2023 році не зафіксовано.

Порушення вимог Закону не є системними у цій сфері, проте навіть їх незначна кількість є неприпустимою, зважаючи на те, що головним завданням суду є здійснення правосуддя на засадах верховенства права, забезпечення кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами.